

na

Opvoeden partnergeweld

**Ondersteuning van moeders en jongeren
van diverse afkomst**

Trees Pels
Katinka Lünemann
Majone Steketeer
(Red.)

Van Gorcum

Opvoeden na partnergeweld

Opvoeden na partnergeweld

*Ondersteuning van moeders en jongeren van
diverse afkomst*

Trees Pels, Katinka Lünemann & Majone Steketeer (Red.)
Verwey-Jonker Instituut

2011 Van Gorcum

Redactie

Trees Pels

Katinka Lünemann

Majone Steketeer

Auteurs

Marjolijn Distelbrink

Meta Flikweert

Katinka Lünemann

Jodi Mak

Trees Pels

Majone Steketeer

Suzanne Tan

© 2011, Verwey-Jonker Instituut, Kromme Nieuwegracht 6, 3512 HG Utrecht.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

NUR: 847

ISBN: 978 90 232 4810 1

Opvoeden na partnergeweld is een initiatief van de gemeenten Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht en is mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Justitie, ministerie van VWS, het voormalige ministerie voor Jeugd en Gezin & Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Trees Pels, Katinka Lünemann & Majone Steketee (Red.)

Omslagfoto: © Jane Mahabier

Grafische verzorging: Koninklijke Van Gorcum, Assen

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	V
Voorwoord	IX

Deel I Het onderzoek 1

Katinka Lünemann, Trees Pels, Suzanne Tan.

Inleiding 3

1	Kader: achtergrond van partnergeweld 5
1.1	Geweld tussen partners 5
1.2	Kinderen als getuige van geweld 8
1.3	Overdracht van geweld 11
1.4	Ouderschap tijdens en na geweld 12
1.5	Aanbod van ondersteuning en hulp 16
2	Methodologische verantwoording 21
2.1	Probleem- en vraagstelling 21
2.2	Onderzoeksopzet 22
2.3	De onderzoeksgroep: selectie en werving 24
2.4	Vorbereiding van de interviews 26
2.5	Training en begeleiding van de interviewers 29
2.6	De interviews met moeders 30
2.7	De interviews met jongeren 34
2.8	Codering en analyse 37

Deel II De moeders 39

Trees Pels, Marjolijn Distelbrink, Suzanne Tan, Katinka Lünemann.

Inleiding 41

3 Achtergrondkenmerken van de moeders 43

- 3.1 Etniciteit, leeftijd en migratiekenmerken 43
- 3.2 Gezinssamenstelling 45
- 3.3 Opleiding, werk en inkomen 46
- 3.4 Samenvatting 49

4 Geweld in gezinnen 51

- 4.1 Geweldservaringen van de moeders 51
- 4.2 Geweldservaringen van de kinderen 55
- 4.3 Reacties op het geweld 57
- 4.4 Einde van de geweldssituatie 63
- 4.5 Overdracht van geweld: Geweld in de jeugd 65
- 4.6 Samenvatting 66

5 Zorg en opvoeding 69

- 5.1 Opvoedingsdoelen 69
- 5.2 Opvoedingspraktijken 72
- 5.3 Zorg en opvoeding in de geweldsperiode 75
- 5.4 De rol van vaders in de geweldsperiode 78
- 5.5 Bescherming van het kind tijdens het geweld 82
- 5.6 Zorg en opvoeding na beëindiging van het geweld 85
- 5.7 Doorbreking en verwerking van het geweld 89
- 5.8 De omgang met de vader 92
- 5.9 Samenvatting 97

6 Informele en formele steun 99

- 6.1 Informele steun 99
- 6.2 Formele steun 106
- 6.3 Behoefte aan steun en verbeterpunten 118
- 6.4 Samenvatting 124

Deel III De jongeren 127

Majone Stekete, Jodi Mak, Meta Flikweert

Inleiding 129

7 Jongeren en hun ervaringen met relatiegeweld 131

- 7.1 Achtergrondkenmerken van de jongeren 131
- 7.2 Ervaringen van jongeren met het geweld tussen ouders 132
- 7.3 Kinderen en jongeren als slachtoffer van het geweld 136
- 7.4 Reacties op geweld 138
- 7.5 Samenvatting 140

- 8** **Gevolgen van partnergeweld voor de kinderen** 143
 - 8.1 Invloed van het geweld op de relatie met ouders 143
 - 8.2 Individuele gevolgen van partnergeweld 153
 - 8.3 Overlevingsmechanismen 158
 - 8.4 Samenvatting 159

- 9** **De (opvoedende) rol van de ouders** 161
 - 9.1 Rol van moeders tijdens en na geweld 161
 - 9.2 Leren van geweld 164
 - 9.3 Anders dan hun ouders? 167
 - 9.4 Samenvatting 169
- 10** **Jongeren over steun en hulp** 171
 - 10.1 Partnergeweld is een geheim 171
 - 10.2 Ervaren informele en formele steun 173
 - 10.3 Ervaring met hulpverlening 178
 - 10.4 Behoeftte aan steun 180
 - 10.5 Samenvatting 182

Deel IV Conclusies en beleidsimplicaties 185

Trees Pels, Majone Steketee, Katinka Lünemann

Inleiding 187

- 11** **Ondersteuning van moeders en jongeren na partnergeweld** 189
 - 11.1 De invloed van geweld op zorg en opvoeding 189
 - 11.2 Ondersteuning van moeders en jongeren 198
 - 11.3 Beleidsimplicaties 202
 - 11.4 Vervolgonderzoek 207

Bijlage 1 Klankbordgroep 209

Bijlage 2 Expertmeeting 211

Bijlage 3 Format coderen geweldsgeschiedenis 213

Referenties 217

Voorwoord

We willen een veilige samenleving. Voor onszelf, maar vooral voor onze kinderen. Deze wens leeft bij iedere ouder - ook bij ouders die betrokken zijn bij huiselijk geweld. Huiselijk geweld is een maatschappelijk probleem met vergaande schadelijke gevolgen. Kinderen die in geweldssituaties opgroeien ervaren loyaliteitsconflicten en hechtingsproblemen. Ze voelen zich onveilig en worden bovendien geremd in hun ontwikkeling. Dat uit zich onder andere in een moeizamere onderwijs carrière en in schooluitval. Ouders die slachtoffer worden van geweld staan voor vele opgaven. Ze willen het geweld stoppen en de opvoeding van hun kinderen (weer) adequaat oppakken.

We zien dat huiselijk geweld ook leidt tot een groot beroep op de fysieke en geestelijke gezondheidszorg. Soms zijn slachtoffers zelfs voor het leven afhankelijk van hulpverlening. De omvang van arbeidsongeschiktheid en ziekteverlof door huiselijk geweld is onbekend: een nog onzichtbaar fenomeen.

Ondanks de diverse statistische rapportages naar de aard en omvang van huiselijk geweld in Nederland, weten we niet hoe groot het probleem is. De cijfers voor de omvang van deze geweldsvorm lopen uiteen, maar het gaat altijd om buitengewoon hoge percentages. Daarmee behoort huiselijk geweld tot de grootste epidemiologische problemen binnen onze samenleving. De zorg over de intergenerationele overdracht van huiselijk geweld geniet dan ook prioriteit op menige agenda. Overheid, hulpverlening, onderwijs, het justitieel systeem, zelforganisaties en de wetenschap, allen buigen zich - evenals vele andere betrokkenen - over het vraagstuk hoe we de overdracht van huiselijk geweld van de ene generatie op de volgende kunnen doorbreken. Een opvoeding zonder geweld is het ideaal. Preventie en interventie zijn hulpmiddelen. Maar hoe weten we of we op de goede weg zijn? Wat kunnen we beter doen? Welke interventies zijn effectief wanneer een gezin te maken heeft (gehad) met huiselijk geweld? In dit onderzoek vragen we moeders die te maken hebben gehad met partnergeweld en jongeren die daarvan getuige zijn geweest om een antwoord.

Dit onderzoek is een initiatief van de gemeenten Rotterdam, Amsterdam, Den Haag en Utrecht (G4) in het kader van het G4-actieprogramma huiselijk geweld en dient ter ondersteuning van de Modelaanpak Huiselijk Geweld. Het project is breed gedragen en gesteund, zowel financieel als moreel en praktisch. Mijn dank gaat uit naar Els Kors, Barbara Schmeits en Fadua Azrar die samen met mij aan de

basis van het onderzoek staan. Ook dank ik Stichting Kinderpostzegels Nederland, Ingrid Horst, Mieke Kleiman, Aaf Tiems en Carline Carati voor hun inhoudelijke en faciliterende bijdragen. Naast hen hebben hulpverleningsorganisaties, zelforganisaties, lotgenotengroepen en wetenschappers op alle niveaus hun onvoorwaardelijke medewerking gegeven aan dit onderzoek door deelname aan de klankbordgroep, de werving en facilitering. Sietske Dijkstra heeft ons als adviseur in iedere fase van het onderzoek met raad en daad bijgestaan. Herman Baartman dank ik voor zijn kritische, altijd constructieve bijdrage en de inspirerende wijze waarop hij zijn voorzitterschap van de klankbordgroep heeft vormgegeven.

Bijzondere dank gaat uit naar de vele moeders en jongeren die bereid waren tot een interview. De interviews gingen gepaard met veel emoties. Daarom ook dank aan de onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut en ERC-Research voor de zorgvuldige wijze waarop zij de interviews en de nazorg hebben georganiseerd. Ten slotte noem ik Trees Pels, Majone Steketee, Katinka Lünemann en Suzanne Tan die zich volledig hebben ingezet voor dit onderzoek. Aan hen wil ik meegeven dat hun werk van dagen – en nachten - een mooi rapport heeft opgeleverd, dat aan de basis staat van een lange reis. Alle betrokkenen koesteren de wens van een opvoeding zonder geweld. Een ideaal dat mensen en organisaties bindt in een krachtige samenwerking, op weg naar een samenleving waarin kinderen zonder geweld kunnen opgroeien en waarin ze hun passies en capaciteiten ten volle kunnen ontwikkelen.

Anita C. Nanhoe
Onderzoeker / Beleidsadviseur, GGD Rotterdam-Rijnmond
Projectleider Onderzoek Huiselijk Geweld namens de G4

Inleiding

Het G4 Actieprogramma 'Naar een grootstedelijke aanpak van huiselijk geweld 2008-2012' vermeldt een toenemende behoefte aan bundeling van wetenschappelijke en praktijkinzichten over huiselijk geweld, die als bouwstenen kunnen dienen voor het ontwikkelen van een landelijke modelaanpak. Dit heeft geleid tot een samenwerking, op initiatief van de GGD-Rotterdam, tussen de vier grote steden en het Verwey-Jonker Instituut. De Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld, plaatselijke ketenpartners en landelijke cliëntenorganisaties hebben zich hierbij aangesloten. Vanuit dit samenwerkingsverband vindt onder meer evaluatieonderzoek plaats naar de aanpak van huiselijk geweld in de vier grote steden.

Het onderzoeksprogramma bevat ook een kwalitatief onderzoek naar de 'opvoeding na partnergeweld'. Dit boek vormt daarvan een van de resultaten. In dit onderzoek staat de vraag naar (opvoed)steun en hulp na partnergeweld in diverse etnische groepen centraal. Een adequate ondersteuning van ouders en kinderen na partnergeweld is van belang voor de preventie van ontwikkelingsproblemen bij kinderen, en daarmee ook voor de preventie van intergenerationele overdracht van het geweld. Vanuit de praktijk van de hulpverlening blijkt dat er een gebrek aan kennis is over zowel de betekenis van geweld in het gezin, als over de opvoeding na geweld. Ook weten we weinig over de mogelijkheden om ouders en jongeren te versterken via (opvoedings)ondersteuning. Dit geldt speciaal voor allochtone gezinnen. Het onderzoek wil inzicht geven in de gerichte steun die opvoeders en kinderen in de context van geweld nodig hebben.

Dit eerste deel van de rapportage bevat achtergrondinformatie over de problematiek van partnergeweld en kinderen die daarvan getuige zijn, evenals een methodologische verantwoording van het onderzoek 'Opvoeden na partnergeweld'. In hoofdstuk 1 gaan we eerst in op de omvang en aard van partnergeweld en kinderen als getuige. Ook staan we kort stil bij de overdracht van geweld. Vervolgens behandelt dit hoofdstuk de betekenis van ouderschap tijdens en na geweld in het gezin, om te besluiten met informatie over het aanbod aan interventies.

Hoofdstuk 2 begint met een methodologische verantwoording. Nadat de probleemstelling en hoofdvraagstelling uiteen zijn gezet, gaan we in op de opzet van het onderzoek. Vervolgens staan we stil bij de training en begeleiding van

de interviewers en de selectie en werving van respondenten. Tot slot biedt dit onderdeel een kijkje in de keuken van het verloop van de interviews.

Kader: achtergrond van partnergeweld

Geweld en agressie in gezinnen en intieme relaties is van alle tijden en vindt onder alle bevolkingsgroepen en in alle culturen plaats. Het geweld kan tussen of tegen een van de partners zijn, tegen kinderen, of van kinderen tegen ouders. Het geweld kan plaatsvinden in een breder familieverband, of het gezin kan zich juist sterk isoleren. Het geweld kan voortkomen uit sociale problemen en samenhangen met mechanismen van controle en macht of met psychologische of pathologische achtergronden. Bovendien variëren de intensiteit en de ernst van het geweld sterk. Deze studie naar opvoeding en behoefte aan steun in een context van geweld neemt het heteroseksuele gezin als uitgangspunt. We concentreren ons op de moederrol en de beleving van kinderen.¹

Deze inleiding gaat in op de achtergrond van partnergeweld en kinderen als getuige van dit geweld. De focus is eerst gericht op de aard en omvang van partnergeweld en de impact van partnergeweld op kinderen. In de tweede paragraaf bespreken we de invloed van geweld op moederschap en opvoeding. Vervolgens komt in de derde paragraaf de behoefte aan hulp en ondersteuning aan de orde.

1.1 Geweld tussen partners

Partnergeweld is een complexe problematiek. Het gaat niet alleen om het uiteenrafelen van louter gedragingen, maar om de sociale context waarbinnen het geweld plaatsvindt. De maatschappelijke en culturele context van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen werkt door op het relationele en individuele niveau (Römkens, 2010). Binnen de klinische psychologie en gezinssociologie wordt partnergeweld meer als een seksenutraal relatie- en/of gedragsprobleem beschouwd. In deze visie wordt partnergeweld onderzocht door het inventariseren van incidenten die worden losgekoppeld van hun context. We gaan hier verder niet in op deze discussie. Duidelijk is dat mannen en vrouwen op individueel niveau even ernstig geweld kunnen plegen en ervaren. Op maatschappelijk niveau echter zien we dat vrouwen vaker slachtoffer zijn van ernstiger fysiek en seksueel geweld, waardoor zij ook vaker hulp zoeken bij de huisarts en de politie (Römkens, 2010; Hester, 2009; Campbell et al., 2009; Wittebrood & Veldheer, 2005).

1 Er vindt apart een verkennende studie plaats naar de vaderrol, te verschijnen in 2011.

Omvang van partnergeweld

Er zijn geen recente Nederlandse cijfers over de omvang van specifiek partnergeweld, alleen over huiselijk geweld in brede zin. In Nederland wordt de term huiselijk geweld gebruikt voor alle vormen van geweld in huiselijke kring. Het omvat naast partnergeweld en geweld door de ex-partner, ook ouder-kindgeweld (kindermishandeling) of geweld van kinderen tegen de ouder. Bovendien valt geweld door verwanten en huisvrienden onder huiselijk geweld. Er zijn drie grootschalige onderzoeken naar huiselijk geweld gedaan onder autochtonen in 1997 en allochtonen in 2002, en recent in 2010 (Van Dijk et al., 1997, 2002, 2010). Deze studies bieden echter geen betrouwbare informatie over partnergeweld, en wij laten ze daarom buiten beschouwing.

In de jaren tachtig wees een grootschalige *survey* onder vrouwen in heteroseksuele relaties uit dat ruim een op de vijf vrouwen (20,9%) ooit eenzijdig geweld ondervond, waarvan ruim de helft slachtoffer was van (zeer) ernstig en herhaald geweld. Ruim een op de twintig vrouwen (5,5%) was ooit in een relatie betrokken bij tweezijdig geweld; zij en de partner gebruikten over en weer geweld van lichte tot matige ernst; ernstig geweld bij wederkerig geweld ontbrak (Römkens, 1989, 1992). Een secundaire analyse uitgevoerd op het databestand van het Intomart-onderzoek naar huiselijk geweld in 1997 en 2002 (Van Dijk et al., 1997, 2002) door Wittebrood en Veldheer (2005) wees uit dat gemiddeld twaalf procent van de Nederlandse bevolking ooit te maken heeft gehad met geweld door de partner of ex-partner,² waarbij in ongeveer veertig procent van de gevallen de partner geweld pleegt en bij zestig procent de ex-partner. In geval van partnergeweld blijkt zeven procent van de mannen ooit slachtoffer te zijn geweest en bij vrouwen is dat zestien procent; meer vrouwen zijn slachtoffer geweest van partnergeweld dan mannen en dit geldt zowel voor fysiek geweld als seksueel geweld. Ook zijn vrouwen vaker slachtoffer van ernstiger geweld. Uit de secundaire analyse komt daarnaast naar voren dat er bij recent partnergeweld geen verschillen zijn tussen autochtone en allochtone vrouwen als eenzelfde leeftijdsverdeling in acht wordt genomen. Wanneer we kijken naar seksuele dwang, dan zien we dat bij vrouwen relatief vaak de partner of ex-partner degene is die haar verkracht (Berlo & Höing, 2006). De omvangcijfers over door vrouwen gerapporteerde verkrachting in relaties schommelt tussen de tien en vijftien procent (Römkens, 2010).

Eén op de zes gescheiden vrouwen die tijdens hun relatie geweld hadden meegemaakt, werd ook na de scheiding geconfronteerd met geweld door de partner; vier procent van de vrouwen werd na de scheiding verkracht (Römkens, 1989, 1992). Uit recent onderzoek naar redenen voor echtscheiding komt naar voren dat één op de vijf vrouwen een geschiedenis van geweld noemt (Graaf, 2005). Mannen geven dit veel minder vaak als reden op: acht procent van de vrouwen en een procent van de mannen (Wobma & De Graaf, 2009). De periode rond de echtscheiding geldt wel als de meest risicovolle periode, waarin de kans op een dodelijke afloop eveneens het grootst is (Browne, 1987; Campbell et al., 2009).

2 Van alle in 1997 gerapporteerde voorvallen van huiselijk geweld blijkt nog geen kwart gepleegd door de partner of ex-partner. Ouders nemen ongeveer een vijfde van het huiselijk geweld voor hun rekening. Het grootste gedeelte van het huiselijk geweld is gepleegd door familieleden (22%) en niet-familieleden (37%) (Wittebrood & Veldheer, 2005).

Deze Nederlandse cijfers komen overeen met cijfers uit het buitenland. Tussen de 20 en 25 procent van de vrouwen rapporteert dat zij ooit slachtoffer is geweest van geweld door de partner. Rond de tien procent is gedurende kortere of langere tijd slachtoffer van ernstig en herhaald geweld dat sterk samenhangt met controle en dominantie door de man (Johnson 2006; Graham-Kevan & Archer, 2008). Ongeveer drie procent van de vrouwen wordt jaarlijks ernstig mishandeld door de partner (Straus & Gelles, 1985, aangehaald in Graham-Bermann & Edleson, 2001; Markowitz, 2001). Een onderzoek naar trends in partnergeweld laat zien dat een substantieel deel van de vrouwen ervaring heeft met partnergeweld, terwijl de omvang van partnergeweld waar mannen slachtoffer van werden te klein is om betrouwbare trends uit te kunnen afleiden (Lauritsen & Heimer, 2009, aangehaald in Römken, 2010).

Wat betreft de landen van herkomst hebben we alleen de beschikking over prevalentiecijfers uit Turkije. Die blijken veel hoger te liggen: 42 procent van de vrouwen zegt slachtoffer te zijn van fysiek of seksueel geweld in haar (huwelijkse) relatie (National research on domestic violence against women in Turkey 2009).

Aard geweld in relaties

Achter deze omvangcijfers gaat een complexe problematiek schuil. Is elke klap en elk moment van vernedering een vorm van partnergeweld? Wanneer is er sprake van een relatieconflict en wanneer van partnergeweld? De cijfers laten zien dat vrouwen en mannen geweld gebruiken in relaties. Op individueel niveau kunnen mannen en vrouwen even ernstig geweld gebruiken, en spelen stressfactoren en persoonlijkheidsfactoren een rol in de kans op agressie en geweld (Van der Knaap et al., 2010). Maatschappelijk gezien zijn het echter vooral vrouwen die in hun relatie geconfronteerd worden met ernstig geweld, waaronder seksueel geweld. Het geweld is ingebed in een gedragspatroon van controle en dwang.

Er wordt wel een onderscheid gemaakt tussen 'common couple violence' en 'intimate terrorism'. In het eerste geval gaat het om niet frequente agressieve conflicten in relaties zonder ernstig letsel; er valt wel eens een klap en er wordt wel eens geduwd en met servies gesmeten (laag ernstniveau). Beide partners kunnen het initiatief nemen en de gewelddadigheid in de relatie verdwijnt met het ouder worden. Controle van de een over de ander ontbreekt. Van 'intimate terrorism' is sprake bij frequent en ernstig eenzijdig geweld vanuit controle en dominantie. Deze vorm van geweld is doorgaans van de man tegen de vrouw. De man probeert bewust de vrouw te ondermijnen, te verwonden of pijn te doen. Er is sprake van vernedering en inperking van haar vrijheid. Dit geweld escaleert dikwijls in frequentie en ernst in de loop van de relatie (Graham-Bermann & Edleson, 2001). Op deze tweedeling is een verfijning gekomen. Een derde patroon is bijvoorbeeld dat geweld gepleegd wordt als reactie op het geweld van de ander. Dit geweld is niet gemotiveerd door de ander te willen beheersen, maar is eerder verdedigend van aard. Een vierde patroon betreft partners die elkaar willen controleren en beheersen en die beide gewelddadig zijn (Graham-Bermann & Edleson, 2001; Johnson, 2008). Bovendien blijkt dat mannen die lichamelijk geweld gebruiken tegen hun partner veel devianter gedrag vertonen dan vrouwen die zich schuldig maken aan partnergeweld (Magdol et al., 1997, aangehaald in Van der Knaap et al., 2010).

Het is belangrijk het geweld in partnerrelaties in een bredere context te plaatsen, waarbij angst en dreiging (bijvoorbeeld veroorzaakt door een eenmalige klap) belangrijke onderscheidende elementen in de geweldsproblematiek zijn. Daarnaast kunnen vrijheidsbeneming en economische uitbuiting (manipulatie via huishoudgeld) en vergaande controle op het doen en laten een rol spelen. Ook situationele factoren als sociaaleconomische positie, opleiding en familiecontext hebben hun invloed. Op individueel niveau zijn er grote verschillen naar leeftijd en etnische herkomst, geestelijke gezondheid (psychische klachtenpatronen, psychiatrische problematiek, verslaving), sociaaleconomische positie (schulden, huisvesting) en criminele context. Voor vrouwen uit etnische groepen geldt dat hun culturele achtergrond het geweld kleurt. Cultuur speelt een rol in de wijze waarop betekenis wordt gegeven aan geweld in het gezin. Cultuur is echter geen vast patroon van normen, tradities en waarden die van generatie op generatie overgaan. Het gaat eerder om een gezamenlijke ervaring van gemeenschappen die evolueert in de tijd onder invloed van maatschappelijke en politieke veranderingen (Brenninkmeijer, 2009; Warrier et al., 2002; Kasturirangan et al., 2009). Hulpinstellingen plaatsen de vraag om hulp of steun van vrouwen uit etnische groepen vooral tegen de achtergrond van cultuurverschillen. Dit heeft als nadeel dat de sociaaleconomische en sociaal-culturele factoren die bijdragen aan de marginale positie van deze vrouwen (waardoor zij meer kwetsbaar zijn voor geweld), over het hoofd worden gezien (Römkens, 2008). Om de behoeften van deze groep te begrijpen is aandacht noodzakelijk voor de breedte van hun achtergrond, zoals armoede, gezondheid, discriminatie, taalvaardigheid, religie en verblijfsstatus (Ravi & Gill, 2010). Aan eer gerelateerd geweld (kortweg eergeweld) kan worden beschouwd als een specifieke vorm van geweld. Bij eergeweld moet het gaan om het zuiveren van de eer bij wangedrag en (dreigend) eerverlies waar de gemeenschap weet van heeft. Ten tweede spelen bij eergeweld de familie en bredere gemeenschap een (grote) rol, terwijl partnergeweld tussen personen op individueel niveau plaatsvindt. Het collectieve karakter van eergeweld betekent dat de dreiging niet uitgaat van een persoon, maar van een hele familie. Wanneer er sprake is van partnergeweld en wanneer van eergeweld is niet altijd duidelijk (Ferweda & Van Leiden, 2005; Janssen, 2006; Ermers, 2007; Brenninkmeijer et al., 2009; Lünemann & Wijers, 2009). Ons onderzoek betreft partnergeweld waar geen sprake is van eergeweld.

1.2 Kinderen als getuige van geweld

Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders ondervinden daarvan negatieve effecten. Een substantieel deel van de kinderen loopt, ondanks hun veerkracht, vroeg of laat schade op: ze trekken zich terug, worden depressief of juist agressief en boos of angstig (Dijkstra & Baeten, 2003). De invloed van partnergeweld op het kind is van veel verschillende factoren afhankelijk. Maar eerst gaan we in op de vraag: wat verstaan we onder kinderen als getuige en wat is de omvang van dit fenomeen? Tot slot geven we enige informatie over het samengaan van partnergeweld en kindermishandeling.

Betekenis en omvang

Kinderen als ‘getuige van geweld’ is beperkt op te vatten door het alleen te betrekken op het daadwerkelijk aanwezig zijn bij de mishandeling en bedreiging. Dit wordt wel (*eye*) *witness* genoemd. Het bredere begrip omvat ook het horen van en op andere manieren blootgesteld zijn aan geweld, zoals het zien van de gevolgen. Dit wordt wel *exposure* genoemd. Hier kan ook het na afloop horen over het partnergeweld onder vallen. De meest duidelijke en brede definitie is: kinderen die opgroeien in een gezin waar partnergeweld voorkomt (Jouriles et al. 2001; Dijkstra, 2001; Baeten & Geurts, 2002; Dijkstra & Baeten, 2003).

Op basis van buitenlands onderzoek wordt geschat dat meer dan tachtig procent van kinderen op de een of andere manier getuige is van het geweld tegen de ouder: kinderen zien of horen hoe er wordt geslagen, geschopt, met voorwerpen wordt gegooid, of wapens worden gebruikt, soms met dodelijke afloop. Ze horen verontrustende geluiden als geschreeuw, brekend glas, klappen die vallen en gegil. Bij herhaald geweld zijn kinderen getuige van dreiging en angst voor geweld. Ook kunnen kinderen worden geconfronteerd met de gevolgen van geweld zoals de ravage in de woonkamer en verwondingen, of kinderen moeten vluchten naar een veiliger omgeving (Dijkstra, 2001).

In Nederland wordt ervan uitgegaan dat per jaar ongeveer 100.000 kinderen getuige zijn van geweld in het gezin, en dat van die kind-getuigen er 40.000 het risico lopen gedrags- en/of emotionele problemen te ontwikkelen (Lamers-Winkelmann, 2006). Uit onderzoek naar kindermishandeling onder scholieren van het voortgezet onderwijs komt naar voren dat vier procent van de jongeren het afgelopen jaar getuige is geweest van fysieke confrontaties tussen de ouders en/of bedreigingen met een wapen (Lamers-Winkelmann et al., 2007). Onderzoek naar kinderen in de vrouwenopvang wijst uit dat kinderen verbaal geweld meemaken (65%), zien dat ouders elkaar slaan (47%), dat hun moeder ernstig wordt mishandeld (37%) en/of dat in huis een ravage wordt aangericht (25%) (Brilleslijper-Kater et al., 2010). Uit de Nederlandse politieregistratie van huiselijk geweld komt naar voren dat bij ongeveer zestig procent van de incidenten van huiselijk geweld kinderen (tot 18 jaar) zijn betrokken doordat ze in het gezin wonen. In een kwart van de incidenten waren de kinderen aanwezig bij het gewelddadige conflict: zij waren dus daadwerkelijk getuige van het geweld (Nieuwenhuis, 2008).

Amerikaanse studies wijzen uit dat tussen de elf en twintig procent van de volwassenen herinneringen hebben aan gewelddadig gedrag tussen de ouders. Overigens blijkt ook uit onderzoek dat een grote groep volwassenen geen herinneringen heeft aan het geweld in de jeugd, terwijl objectief is vastgesteld dat dit er wel was (Dijkstra, 2000).³

Nadelige gevolgen

Duidelijk is dat het blootstaan aan partnergeweld een negatief effect heeft op de kinderen, al verschilt de invloed ervan per kind. Deze is onder andere afhankelijk van de ernst van het geweld, de ontwikkelingsfase en het geslacht van het kind. Kinderen blijken voorts ook verschillend met dergelijke bedreigende

3 Er is sprake van *substantial recall/disclosure bias* wat betreft herinneringen aan geweld in de jeugd (Yoshihama & Gillespie 2002).